

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО
УЧНІВ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи
KorOs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Олігофренопедагогіка
Гнезділова Ольга Григорівна

Керівник:
Докучина Т.О.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО УЧНІВ З РСА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	7
1.1. Розлади спектру аутизму як психолого-педагогічна проблема.....	7
1.2. Особливості навчання та виховання дітей з РСА в умовах інклюзії.....	15
1.3. Індивідуальний підхід до учнів з РСА як умова ефективності навчання....	24
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З РСА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	31
2.1. Методика дослідження індивідуально-психологічних особливостей дітей з РСА.....	31
2.2. Результати дослідження.....	38
2.3. Методичні рекомендації щодо реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання.....	56
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

РСА – розлади спектру аутизму

ООП – особливі освітні потреби

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема включення дітей з розладами спектру аутизму (далі РСА) в освітній простір закладів загальної середньої освіти є досить актуальною, зважаючи на значне збільшення кількості таких дітей. Інклюзія покликана вирішити це завдання шляхом створення відповідних умов для навчання дітей з різними особливими освітніми потребами. З метою забезпечення ефективності інклюзивного навчання слід визначити актуальні проблеми, які потребують першочергового вирішення та сприятимуть успішній адаптації дітей з РСА в закладі освіти.

Різні аспекти проблем розвитку, навчання та виховання дітей з РСА вивчали: Н. Базима, Н. Байкіна, В. Євстифєєва, А. Колупаєва, С. Конопляста, І. Логвінова, М. Плахтій, К. Островська, М. Рождественська, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприкова, Д. Шульженко та ін. Значна увага вчених приділялась вивченню особливостей навчання дітей з РСА в умовах інклюзії (О. Гаяш, А. Колупаєва, О. Косарева, О. Нікольська, К. Островська, Т. Скрипник, Д. Шульженко та ін.). Незважаючи на значні доробки вчених є ще багато проблемних питань, які потребують вивчення. Однією із значущих проблем є пошук ефективних шляхів включення дітей з РСА у заклади освіти, зокрема в інклюзивне навчання та організація необхідних для цього умов.

Актуальність та недостатнє вивчення цієї проблеми у корекційній педагогіці обумовило вибір теми дослідження: «Особливості індивідуального підходу до учнів з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивного навчання».

Мета дослідження – розробити методичні рекомендації щодо реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку, навчання та виховання дітей з РСА у спеціальній психолого-педагогічній літературі.
2. Обґрунтувати та дослідити індивідуально-психологічні особливості дітей з РСА та особливості їхньої навчальної діяльності.

3. Визначити особливості реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання.

4. Розробити методичні рекомендації щодо реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес в умовах інклюзивної освіти.

Предмет дослідження – методичні рекомендації щодо реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури;

емпіричні: констатувальний експеримент, бесіда, цілеспрямоване спостереження, метод експертних оцінок; аналіз та систематизація відомостей;

статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

уточнено класифікацію РСА;

досліджено індивідуально-психологічні особливості учнів з РСА різних.

розроблено методичні рекомендації щодо реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання

Теоретичне значення роботи. Результати дослідження є доповненням до досліджень особливостей організації та забезпечення ефективності навчально-виховного процесу для учнів з РСА в умовах інклюзії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у дослідженні індивідуально-психологічних особливостей учнів з РСА, які впливають на процес навчання та виховання, а також у розробці прийомів реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання. Результати дипломного дослідження можуть використовуватись педагогами ЗЗСО з метою підвищення ефективності навчально-виховної роботи з учнями з РСА в умовах інклюзивного навчання. Також матеріали дослідження можуть

використовуватись студентами при вивченні особливостей навчання та виховання дітей з РСА, основ корекційної педагогіки, педагогіки інклюзивного навчання, педагогічної практики.

Дипломна робота магістра виконана на замовлення НВК №7 м. Хмельницького з інклюзивною формою навчання на базі якого проводилося дослідження. У дослідженні брало участь 4 учні з РСА 2-3-х класів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР. Результати дослідження опубліковано у Збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології.

Дипломна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 найменування). Загальний обсяг дипломної роботи магістра 78 сторінок, з них – 72 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми дозволило зробити такі основні висновки:

1. Проблема включення дітей з РСА в освітній простір ЗЗСО є досить актуальною, зважаючи на значне збільшення кількості таких дітей. РСА є складним за своїми проявами порушенням емоційно-вольової сфери. Різні поведінкові, сенсорні, інтелектуальні, комунікативні характеристики, що притаманні дітям цієї категорії, обумовлюють пошук індивідуальних методів та прийомів роботи з орієнтацією на індивідуально-психологічні особливості дітей. Спільними ознаками є значні порушення комунікативної діяльності, взаємодії з іншими людьми, розвитку експресивного мовлення, стереотипність поведінки, відчуженість від соціуму. Наявні порушення розвитку свідчать про необхідність здійснення відповідної корекційно-розвиткової роботи та організацію навчання і виховання з корекційною спрямованістю з метою цілісного впливу на особистість дітей.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що проблема інклюзивного навчання дітей з розладами спектру аутизму є актуальною та потребує додаткових досліджень. Успішність включення цих дітей у заклад освіти полягає не лише у наданні їм корекційних послуг, але й забезпеченні відповідних умов середовища, навчання та виховання.

Широкий спектр прояву аутизму у дітей потребує реалізації індивідуального підходу у навчальній діяльності, що передбачає орієнтацію на індивідуальні особистісні, когнітивні можливості дитини з РСА при роботі з усім класом. Індивідуальний підхід забезпечує ефективність навчання дітей з РСА та є необхідною умовою організації процесу навчання цієї категорії дітей в умовах інклюзії. Його успішна реалізація потребує передусім урахування особливостей розвитку дітей.

2. Тому метою констатувального етапу дослідження було визначення індивідуально-психологічних особливостей дитини з РСА та особливостей навчальної діяльності з метою вироблення відповідних рекомендацій щодо

реалізації індивідуального підходу до учня. На основі аналізу різних методик дослідження, було визначено, що для оцінки рівня розвитку дітей з РСА у відповідності до мети нашого дослідження доцільним є використання таких методів: спостереження за учнями з РСА в різних видах діяльності; бесіда з педагогами, психологом, батьками; вивчення особових справ (індивідуальної програми розвитку); аналіз продуктів діяльності.

3. На основі якісного та кількісного аналізу й узагальнення результатів усіх методик дослідження було визначено індивідуально-психологічні особливості учнів з РСА та особливості їхньої навчальної діяльності, які слід враховувати у процесі навчання та реалізації індивідуального підходу, зокрема: часті зміни настрою з переважанням негативних емоцій, дратівливості; характерні прояви агресії з переважанням фізичної та аутоагресії; уникнення тактильного та зорового контакту з оточуючими; наявність стереотипних рухів та схильність до одноманітної діяльності; не сформованість вміння командної взаємодії та побудови стосунків з однолітками; труднощі розуміння інструкцій, зокрема складних; недостатня сформованість мовлення, зокрема експресивного; не дотримання правил, порушення дисципліни; не достатня самостійність у навчальній діяльності; повільний темп роботи, знижена працездатність; труднощі прийняття допомоги; не достатня стійкість та вибірковість уваги; переважання механічної пам'яті; труднощі узагальнення, класифікації, планування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, невміння робити висновки; специфічність сприймання, підвищена чутливість до різних подразників; недостатньо сформований інтерес до навчання та ін.

4. **Метою** формувального етапу дослідження була розробка методичних рекомендацій щодо реалізації індивідуального підходу до учнів з РСА в умовах інклюзивного навчання. На основі проведеного емпіричного дослідження та аналізу наукових праць вчених було визначено особливості індивідуального підходу у навчанні цієї категорії дітей, що дозволило розробити **методичні рекомендації** щодо його реалізації з учнями з РСА в умовах інклюзивного навчання, зокрема: визначення індивідуально-психологічних особливостей

дитини з РСА та урахування у процесі навчання та взаємодії з ними; встановлення контакту з дитиною; адаптація освітнього середовища, зокрема спеціально обладнаного постійного місця у класі; структурований та наочний розклад уроків; візуалізація завдань, плану виконання, правил роботи; сприяння формуванню мотивації навчання; індивідуалізація завдань для учнів з РСА; надання диференційованої допомоги у процесі навчання; використання мультисенсорного стилю навчання з урахуванням сенсорних переваг дітей; позитивна комунікація педагога. Реалізація індивідуального підходу у навчанні є однією з основних умов успішної інтеграції учня з РСА в освітнє середовище та соціалізації в цілому.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, тому перспективою подальших досліджень буде визначення інших умов ефективності навчання дітей з РСА в умовах інклюзії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базима Н.В. Теоретичне вивчення проблематики аутизму. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. 2015. №1. С. 51-56.
2. Байкіна Н.Г., Крет Я.В. Засвоєння навчальної програми учнями з порушенням спектру аутизму. Вісник Запорізького національного університету. 2010. № 2(13). С. 17-26.
3. Гаяш О.В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням: методичні рекомендації. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2014. 108 с.
4. Детский аутизм. Хрестоматия: учеб. пособие ; сост. Л.М. Шипицына. 2-е изд, перераб. и доп. Санкт-Петербург : Дидактика плюс, 2001. 368 с.
5. Дефектологічний словник: навчальний посібник; за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ, 2011. 528 с.
6. Діагностика і корекція дітей з раннім дитячим аутизмом: навчальний посібник ; Т.В. Галах. Нетішин, 2016. 49 с.
7. Евстеева В.И., Филиппова Н.В. Особенности развития познавательной сферы у детей дошкольного и младшего школьного возраста,страдающих ранним детским аутизмом. *Бюллетень медицинских Интернет-конференций*. 2014. Том 4. № 5. С.242-243. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-razvitiya-poznavatelnoy-sfery-u-detey-doshkolnogo-i-mladshego-shkolnogo-vozrasta-stradayuschih-rannim-detskim-autizmom>.
8. Емалеева М.Г. Реализация дифференцированного подхода в обучении детей с расстройствами аутистического спектра в условиях общеобразовательной школы. *Пермский педагогический журнал*. 2018. № 9. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/realizatsiya-differentsirovannogo-podhoda-v-obuchenii-detey-s-rasstroystvami-autisticheskogo-spektra-v-usloviyah/viewer>
9. Жизномірська О.Я. Індивідуальний підхід до особистості учня в навчальній діяльності. *Наукові погляди Г.С. Костюка та сучасні психолого-педагогічні орієнтири навчання*: матеріали Всеукраїнської науково-методичної

інтернет конференції «Наукова спадщина Григорія Костюка і сучасні проблеми особистісно орієнтованої освіти». 2016. URL:

10. Загальна психологія ; О.Скрипченко, Л.Волинська, З.Огороднійчук та ін. Київ : «А.П.Н.», 2001. С. 63 – 73.

11. Зайченко Г. Д. Формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектра шляхом використання ігрових прийомів. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2013. Вип. 4(2). С. 122-131.

12. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник ; кол. авторів ; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.

13. Калошин В.Ф., Гоменюк Д.В. Як ефективно діяти вчителю в критичній ситуації. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 128 с.

14. Коберник Г.І. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика. Київ : Науковий світ, 2002. 231 с.

15. Кобрин Л.М., Данилкина М.Ю. Дистанционное обучение как один из подходов в социализации детей с аутизмом. *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*. 2015. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/distantcionnoe-obuchenie-kak-odin-iz-podhodov-v-sotsializatsii-detey-s-autizmom>.

16. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків, 2019. 304 с.

17. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: навчальний посіб. для вищих навч. закладів ; за наук. ред. В.В. Тарасун. Київ : Наук світ, 2004. 100 с.

18. Косарева О.І. Психологічні особливості навчання і виховання дітей з різними освітніми потребами (на прикладі дітей з раннім дитячим аутизмом). *Наукові записки РДГУ*. 2016. Вип. 13(56). Ч. I. С. 135-138.

19. Куземко Л.В. Підготовка вчителя початкової школи до реалізації індивідуального підходу. *Вісник педагогіки і психології*. 2014. URL: <https://www.psyh.kiev.ua>.

20. Лисенкова І.П. Індивідуальний підхід у роботі з дітьми молодшого шкільного віку з когнітивними порушеннями. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія*. 2018. Вип. 6. С. 21-25. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2018_6_6.

21. Мазоха Д.С., Опанасенко Н.І. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 232с.

22. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

23. Миронова С.П. Педагогічка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

24. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвєєва М.П. Основи корекційної педагогіки ; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

25. МКХ-10: Клас V. Розлади психіки та поведінки. URL: <https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9C%D0%9A%D0%A5-10>.

26. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.

27. Недозим І. Діагностуємо дитину з аутизмом для складання індивідуальної програми розвитку. *Інклюзивна освіта в школі*. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/289-dagnostumo-ditinu-z-autizmom-dlya-skladannya-ndividualno-programi-rozvitku?token=249a5e45-bcaa-11a0-af7d-2d013d638912&tll=7776000&ustp=W>.

28. Обучение детей с расстройствами аутистического спектра: методические рекомендации ; отв. ред. С.В. Алехина ; под общ. ред. Н.Я. Семаго. Москва: МГППУ, 2012. 80 с.

29. Овсянникова Т.М., Лапшина С.А., Тыжинова Н.Ю., Бердникова А.А. Обследование ребенка с РАС на ПМПК с использованием инструмента критериальной оценки базовых речевых и учебных навыков методики ABLLS-R. Аутизм и нарушения развития. 2018. Т. 16. № 2. С. 29-37.

30. Освіта аутистів : від міфу до реальності: навчально-наочний посібник ; Т. Скрипник. Київ : Гнозіс, 2014. 26 с.

31. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: навчальний посібник, 2006. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 110 с.

32. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія. Львів : «Тріада плюс», 2012. 520 с.

33. Островська К.О., Качмарик Х.В., Дробіт Л.Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра: навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.

34. Парфілова С., Мішура С. Індивідуальний підхід до навчання як науково-теоретична проблема. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. С. 237–240.

35. Пісоцька М.Е. Індивідуалізація навчання: понятійно-категоріальний аналіз. Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 50. С. 19-29.

36. Плахтій М.В. Психологічні та фізіологічні особливості розвитку дітей з розладами аутичного спектру. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2017. № 2. С. 152-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2017_2_29.

37. Почкун Ю.О. Аналіз проблеми пізнавальної готовності до навчальної діяльності дітей з аутистичними порушеннями. *Інноваційна педагогіка*. 2018. № 6. С. 95-100.

38. Ребенок с аутизмом в обычной школе ; О. Никольская, Т. Фомина, С. Цыпотан. Москва : «Чистые пруд», 2006. 32с.

39. Рибченко Л.К. Інклюзивне навчання дітей з аутизмом в загальноосвітній системі навчання. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. 5(1). С. 261-270.

40. Рибченко Л.К. Психологічна та соціальна адаптація дітей з аутизмом. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 381-386.

41. Свідерська М.М. Розвиток імпресивного мовлення при нормальному онтогенезі та розладах спектру аутизму. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч.2. 120-124 с.

42. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Ч. 2. 224 с.

43. Синьов В.М., Шульженко Д.І. Особливості умови соціалізації дітей з аутистичними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 251-255.

44. Скорич Л.П. Індивідуальний підхід до навчання: ставлення учнів. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип.9. С. 525-532.

45. Скрипник Т.В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навчально-методичний посібник. Київ, 2013. 60 с.

46. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ : Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.

47. Создание специальных условий для детей с расстройствами аутистического спектра в общеобразовательных учреждениях: методический сборник ; под. ред. Е.В. Самсоновой, Москва, 2012. 56 с.

48. Тарасун В. Аутологія: теорія і практика: підручник. Київ, 2018. 590 с.
49. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посібник ; уклад. Т. Скрипник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.
50. Унт И Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. Москва : Педагогика, 1990. 192 с.
51. Чуприков А.П., Хворова Г.М. Розлади спектра аутизму: медична та психолого-педагогічна допомога. Львів : Мс, 2012. 184 с.
52. Шкварська Т.М. Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2017. 152 с.
53. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. Київ, 2009. 385с.